

СТАНОВИЩЕ

от: **доц. д-р Александър Иванов Вълков**
Университет за национално и световно стопанство - София
ПН 3.7. Администрация и управление
Научна специалност: „Организация и управление извън сферата на материалното производство“

за: **дисертационен труд за присъждане на ОНС „Доктор“**
ПН 3.7. Администрация и управление,

Автор на дисертационния труд: **ВАЛЕРИЯ ВЕСЕЛИНОВА НИКОЛОВА,**
докторант в редовна форма на обучение в докторска програма: „Организация и управление извън сферата на материалното производство (в здравеопазването)“

Тема на дисертационния труд: **СИСТЕМА ОТ ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ И ОЦЕНКА НА КАЧЕСТВОТО НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ В БЪЛГАРИЯ**

Основание за представяне на становището: (1) Участие в състава на научно жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № Р-109-194/28.04.2022 на Ректора на МУ-Варна и (2) Решение на Научното жури (протокол 1/11.05.2022).

Обучение в докторската програма

Валерия Веселинова Николова се обучава в докторската програма „Организация и управление извън сферата на материалното производство (в здравеопазването)“ в ПН 3.7 Администрация и управление от 2019 г. (Заповед № Р-109-85/01.02.2019 г. на зам.-ректора на МУ - Варна). Докторантката е приета в редовна форма на обучение с тема на дисертационен труд „Система от показатели за измерване и оценка на качеството на здравеопазване в България“. За неин научен ръководител е определена проф. Антония Димова – Йорданова. Обучението се организира и провежда в катедра „Икономика и управление на здравеопазването“ при факултет „Обществено здравеопазване“, МУ - Варна. По време на обучението успешно е положен докторантски изпит по научната специалност (13.09.2019 г.). На основание решение на Факултетния съвет на факултет „Обществено здравеопазване“ (178/26.01.2022 г.) със Заповед № Р-109-62/02.02.2022 г. на зам.-ректора на МУ-Варна докторантката е отчислена с право на защита.

Данни за дисертанта

Валерия Веселинова Николова (р. 1988) е асистент в катедра „Икономика и управление на здравеопазването“ при МУ - Варна от м. март 2017 г. Преподава на студенти в бакалавърска и магистърска степени по дисциплини в областта на теория на управлението и на здравния мениджмънт (в т.ч. Управление на качеството в здравеопазването). Преди старта на академичната си кариера тя трупа професионален

опит като медицински представител в „АВО Pharma“ (2011 – 2016), а след това и като учебен организатор в МУ – Варна (2016 – 2017).

Образованието на Валерия Николова е свързано с интереса и нейните професионални ангажименти в областта на фармацевтичния бизнес. Образователното портфолио на Валерия Николова е изградено в МУ – Варна, от където са нейните бакалавърска степен по „Здравен мениджмънт“ (2008/12) и магистърска степен по „Фармацевтичен мениджмънт“ (2010/13 г.). Към момента тя се обучава в МУ – Варна за придобиване на специалност по „Медицинска информатика и здравен мениджмънт“.

Обща характеристика на дисертационния труд

Представеният ръкопис е в обем от 182 страници, от които 131 страници са *основен текст*, структуриран в следните части: въведение, четири глави и заключение. В основния текст на дисертацията са включени общо 32 фигури и 26 таблици. Към дисертацията са представени 8 приложения (общо 40 страници). Трябва да се отбележи, че приложения №1 - №5 (общо 25 страници) са по своето съдържание ключов изследователски резултат, част от авторското изследване (на основата на които е разгърнат анализа в гл.2 на дисертацията). Те представят структурирано извлечени, обобщени и систематично представени елементи, критерии и индикатори за качество на основата на обширен преглед на национално законодателство, медицински стандарти, правила за добра практика и др. Приложение №5 пък систематизира индикаторите, по които има налични данни и техните източници. Поради своя относително по-голям обем приложенията правилно са обособени в края на дисертацията. Това което отбелязвам е, че те са резултат от значимо усилие, извършено с впечатляваща прецизност, обмислено и последователно. Справката за използваните източници (библиографията) включва общо 175 заглавия, от които 53 на български език (от тях 28 са закони и нормативни документи) и 122 на английски език. Около ½ от всички посочени и използвани източници са от последните 5 години, което дава възможност (видно и от текста на дисертацията) за задълбочен и мащабен литературен обзор, в който са комбинирани съвременни и класически научни идеи и резултати по темата за качеството на здравеопазването. Посочените източници отговарят напълно на предметната област на изследването и подчертават значимостта на темата, теоретико-методологичния характер и приноси на дисертацията. Библиографията е подредена отлично, представена по единен стандарт (APA). Видими са сериозните усилия на дисертантката да бъде прецизна в работата с литературните източници, в теоретичните обзори и основаните на тях анализи, коментари и обобщения. Налице е добросъвестно използване на знанията. Като отлична може да се определи работата с източниците, коректния подбор и използване на данните и информацията. Всички фигури и таблици са оформени съобразно академичните стандарти – те са четивни, ясни и убедителни, с коректно посочен източник.

Отделните глави (части) на дисертацията са логично подредени и като цяло балансирани като обем, прецизно и осмислено вътрешно структурирани и дават представа за цялостния ход на изследването. Във връзка с теоретико-методологичната насоченост и сложност на темата, предмет на дисертацията трябва да се отбележи точното и внимателно използване на категориите и термините, което е резултат от задълбоченото познаване на научната литература, което позволява свободно да борава с различните източници, да

прави на тази основа умели обобщения и сравнения. Може да се обобщи, че дисертантката е изградила свой академичен почерк и стил на писане - разбираемо, логично, структурирано, пестеливо, но без това да се отразява на задълбоченото и коректно представяне на различни гледни точки, на потвърждаването им с научни аргументи, и особеното внимание и прецизност при използването на научния апарат.

Актуалност и значимост на темата

Голямата тема за качеството на медицинската помощ – предмет на изследване в много други изследвания и не само в национален план – тук е *заявена по различен* начин, което е определящо и за подхода на дисертантката към нейното решаване. Качеството е присъщ, структурен елемент на функционирането на здравната система и на здравните организации. Как да измерваме качеството, спрямо кои негови страни (елементи) и с какви конкретни индикатори, как да свържем различните аспекти на качеството, така че да получим ясно и обективно измерване на качеството, с което да се даде общ тласък на здравната система, на лечебните заведения, на медицинските професионалисти и на всички заинтересовани страни в посока на неговото подобряване – това е насъщна практическа задача. Към нейното решаване обаче не може да се подходи „на парче“. Наложително е да бъде изграден (1) *общ модел*, който да стъпи на утвърдени практики, модел, който да бъде приет от всички заинтересовани страни, който отчита мястото и интересите на всяка една от тях, и (2) *система от индикатори*, която да осигурява ефективно управление на здравната система и здравните организации. Ако досега тази задача е решавана „отгоре - надолу“ (в т.ч. и в здравно-политически план), т.е. първо се създава теоретичния модел след което се търсят (разрояват) елементите, тук авторката прилага *различен* подход (без да го дефинира по този начин), а именно: на основата на общо разбиране за качеството в и на здравеопазването да идентифицира основни негови аспекти (елементи) и описващите ги индикатори (показатели), които да бъдат „вписани“ на различните нива и за различните участници в здравната система.

Намирам такова поставяне на проблема за качеството за актуална, значима (не само за нашата страна) и оригинална научна (научно-приложна) задача.

Дизайн на изследването

Идеята за дисертационното изследване е изложена в първите две части - „въведение“ и „организация на изследването“. Приложеният подход на *разделено* в две части представяне на (1) необходимостта да се изработи и въведе национален здравно-политически инструмент (система) за мониторинг на качеството на здравеопазване, очертано накратко във въведението, и (2) начина, по който се постига тази задача, което е предмет на другата част, не е сполучлив. Двете части имат общ смисъл и предназначение. Страничен резултат от това, по мое мнение, е фокусиране върху практическата страна на проучването - идентификация на критериите и индикаторите за оценка на качеството и „сглобяването на пъзъла“ по начин, който предполага системно събиране на релевантна информация и на тази основа управление на качеството на различни нива на здравната система. Това разбира се е достойна цел на дисертационното изследване (както вече посочих по-горе), но мисля че постигнатите научните резултати са преди всичко в методологически план и в

концептуалните решения. Това което прави дисертантката и за което заслужава похвала е, че върви към тях по по-трудния път, а именно от анализа на множество данни и от съпоставянето на различни идеи и практики тя изгражда практически работеща таксономия на качеството на здравеопазване, оформена в общ системен инструмент подходящ за неговото управление. В тази връзка формулирането на *обща теза на изследването* би осигурила възможност за преосмисляне на реално получените научни резултати на високо равнище.

Всички елементи от плана на изследването са насочени към постигане на дефинираната основна цел „създаването на система от критерии и индикатори за измерване и оценка на качеството на здравеопазване в България“. Това са критерии и индикатори, които се извеждат от научната литература и от международни практики по оценяване на здравната система. Организацията на изследването е показана синтезирано. Възприет е подход, при който изясняването на детайлите на отделните етапи на проучването, представени във всяка глава се представят в съответната част.

Методологията на проучването е съотносима на целите и задачите на дисертацията. Изследователският подход успешно комбинира теоретични и емпирични методи. Те са обосновани, а получените научни резултати са обвързани и логично структурирани.

Основни научни постижения в дисертацията

- *Първа* глава е проектирана като теоретична основа на дисертацията. Тя може да бъде характеризирана като компендиум по качество в здравеопазването и подходите за неговото измерване. Прецизират се редица термини в контекста на различните концепции за качество на здравеопазването и подходите за неговото измерване. На основата на задълбочено теоретично (понятийно) изследване и систематизиране на водещи възгледи за качеството на здравеопазването дисертантката постига два важни (за по-нататъшния ход на изследването) *резултата*. Първият, интегрира в обща рамка двете перспективи на качеството – на равнище здравна система (макро-перспектива) и на равнище лечебно заведение и медицински специалисти (микро-перспектива) като извежда присъщите им функции по осигуряване на качеството. Вторият, обобщава водещите и научно валидни елементи на качеството на здравеопазване и съответно, най-често използваните за всеки един от тях индикатори.

- *Втора* глава дава отговори по две линии на проучване в национален контекст. Първият въпрос, е свързан с това как законодателството, медицинските стандарти и правилата за добра медицинска практика дефинират качеството на здравеопазването, неговите елементи и измерители. Целта е да се покажат пропуските в законодателството, които затрудняват или правят неефективен процеса по измерване на качеството. По втората линия на изследване се дава детайлизирана оценка на качеството на здравеопазване по дефинираните основни елементи. Целта е да се направи оценка на функционирането на здравната система от гледна точка на качеството и да се систематизират основните източници на информация (направено в приложения № 1-5).

- *Трета* глава, има за задача да верифицира емпирично изведените в първа глава елементи и измерители на качеството на здравеопазване. Това е направено на основата на

две анкетни (социологически) проучвания. Първото проучване предоставя информация за това как гражданите оценяват качеството на здравеопазване. Второто проучване има за целева група медицинските професионалисти. Анкетният метод на изследване позволява да се отговори на въпроса, кои елементи на качеството формират представата на гражданите (съответно на медицинските професионалисти) за високото качество на здравеопазване. На тази основа се селектират информационните потребности на двете целеви групи към националната система за измерване на качеството и необходимата на гражданите информация за избор на конкретно лечебно заведение.

- *Четвърта* глава проектира общия вид на системата за измерване и оценка на качеството. Концептуалният модел съдържа ключовите елементи на системата, отнесени съответно към трите водещи перспективи за работа на тази система: структурата, процеса и резултата. Функционирането на системата за измерване и оценка на качеството се „гарантира“ от (1) приемането на индикаторите, включени в системата от двете целеви групи и от (2) свързването на елементите и индикаторите за оценка с конкретните равнища на здравната система, на които следва да се търси решаване на проблемите с качеството.

Научни и научно-приложни приноси

Приемам за валидни научните резултати от проведеното изследване, които са посочени в справка в автореферата (с. 42). Посочени са общо 5 научни приноса, групирани в две групи – теоретични (1) и теоретико-приложни (4). Приемам изцяло и потвърждавам приноса с теоретична значимост. Като приноси с методологично значение бих определил последните два от посочените в справката. С приложен характер са резултатите получени при изследване на законодателството и проучванията на нагласите на гражданите и медицинските професионалисти.

Посочените резултати и приноси са дело на автора на изследването. Налице са възможности за разширяване и продължаване на научното изследване.

Публикации и участие в научни форуми

В автореферата (с. 43) са посочени 3 *самостоятелни научни публикации по темата на дисертацията* в периода 2020-2021 г. Те отразяват отделни етапи и постижения от изследването. Две от публикациите са в сборници от доклади от научни конференции (едната от тях е в чужбина). Публикувана е статия в списание „Здравна икономика и мениджмънт“. Публикациите са достатъчни за изпълнение на минималните национални изисквания за кредити от публикации.

Статията „Елементи и индикатори за качеството на здравните услуги, използвани при оценка на функционирането на здравните системи“ (2020) идентифицира шестте най-често използвани елемента и съответно на тях индикатори, за оценка на качество на здравните услуги в 15 страни. Основната част от индикаторите са насочени към измерване на процеса и резултата от предоставената помощ, а с най-много индикатори са елементите ефикасност, безопасност и поставяне на пациента в центъра на здравната система. Докладът „Непрекъснатост при предоставянето на здравни услуги ...“ (2020) проучва този елемент на качеството, който реферира към съгласуваността между различните медицински специалисти и идентифицира най-често използваните за неговата оценка

индикатори. Докладът „Indicators of Quality of Primary Care...“ разглежда един от най-често използваните инструменти за оценка на качеството на първична медицинска помощ - Health System Performance Assessment.

Мнения, препоръки и бележки

Дисертацията оригинален научен продукт, който доказва високата професионална компетентност на автора по темата на изследването. В хода на работата си дисертантката показва способност и афинитет за задълбочен теоретичен анализ и обобщения, за правилен подбор и умело използване на съвременни научни методи, за набиране и анализ на релевантни емпирични данни. Новото предизвикателство пред дисертантката е да продължи изследването в посока на практическото приложение на изработения от нея концептуален модел на различни организационни равнища в здравната система. Препоръчвам издаването на дисертацията като самостоятелно монографично изследване.

Към представения дисертационен труд бих отбелязал следните бележки:

- Въпреки че са свързани, основната цел на изследването (с. 10) не може да компенсира липсата на дефинирана ясно обща изследователска теза. Без нея основната цел изглежда „техническа“ задача.

- Обособяването на *въвеждаща* и съответно на *завършваща* (обобщение) част към *всяка* глава би било от полза за по-убедителното представяне на резултатите от изследването. Първото ще компенсира липсващия „план на изследването“ (във въведението) като очертае по-ясно логиката и очакванията напред. Второто, ще даде завършеност на съответната глава и ще направи „мост“ към поставените изследователски цели и задачи (това също не е добре очертано в ръкописа).

- Разработването на концептуален модел е необходимата обща рамка (тук дисертантката е права), но е само първа стъпка. Дори и на равнище здравна система е необходимо тази рамка да бъде *проектирана* (а в последствие и разгърната) за другите по-ниски равнища на системата със съответните функции. Стоят отворени въпроси относно (1) приложимостта на тази рамка (система от индикатори) в регионален план; (2) огледалното ѝ прилагане на трите равнища – здравна система, лечебно заведение, професионалисти/граждани (фиг. 4.1); (3) както и доколко тя отразява някои конкретни специфики на дейност, напр. здравните грижи.

- В продължение на горното, разработената система от индикатори би могла да се развие (като продължение на работата по темата) в пътна карта за въвеждане на системата, на основата на очертаните основни направления (т.4.3).

Посочените бележки не нарушават цялостното много позитивно впечатление от представения дисертационен труд и от убедително показаните качества на изследовател от страна на дисертанта.

Заклучение

Дисертационният труд е оригинално изследване по актуална, значима в научен и практически план тема. Показана е отлична осведоменост и задълбочени теоретични знания по темата. Убедително са демонстрирани са умения за провеждане на самостоятелно научно дирене – да се поставя проблем, да се планира, организира и

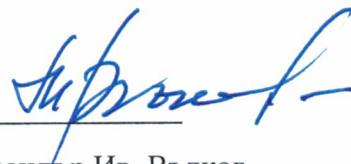
осъществява изследване чрез прилагане на валидни научни методи, чийто резултати са с висока научна и научно-приложна стойност. Подчертаният афинитет на дисертантката за теоретичен анализ и търсене на практически приложими методологични решения, основани на емпирични доказателства, получени чрез релевантен изследователски инструментариум, заслужава адмирация. Оценявам положените усилия от дисертантката като успешни, а резултатите като научно валидни. Основната цел е постигната, а конкретните задачи, поставени в разработката, са решени. Получени са конкретни приноси с научен и научно-приложен характер, които са основание за устойчивост на изследването и очертават възможности за развитие.

Гореизложеното ми дава основание да дам **положителна оценка** на дисертационния труд. Препоръчвам на уважаваните членове на научното жури да подкрепят решение **ЗА присъждане на ОНС „доктор“** по професионално направление 3.7. „Администрация и управление“, докторска програма „Организация и управление извън сферата на материалното производство (в здравеопазването)“ на **Валерия Веселинова Николова**.

17.06.2022 г.

София

Член на научното жури: _____

доц. д-р Александър Ив. Вълков